

CSETE IVÁN (*1936)

EGYKORI SZEGEDI ORVOSTANHALLGATÓ, A MEFESZ
ORVOSKARI VEZETŐSÉGÉNEK TAGJA, A MEFESZ SZEGEDI
IDEIGLENES EGYETEMI DIÁKTANÁCS TAGJA, A SZERVEZET
MISKOLCI KÜLDÖTTE²⁶

Talán érdekes lehet az utókor, a fiatalok számára, akiknek tudni kell erről a nagy eseményről, mely a magyar történelemnek az egyik legdicsebb mozzanata volt, az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc, aminek a Jóisten kegyelméből ennek egy kis részese, aktív mozgatója lehettem annak idején.

Én Budapesti gyerek vagyok, 1936-ban születtem, érdekes, olimpiai évben, a berlini olimpiai évben, amikor Csík Feri boldogan mutatja az érmét két japán fiú a második és harmadik helyezett között, ő volt az első, 100 méteres gyors úzás, 1936 Berlini Olimpia. Mi magyarok harmadikak lettünk a nagy Németország és az Egyesült Államok mögött, a kis Magyarország! Ezt azért mondom, mert édesapám kiváló sebész volt, aki nagyon jó sportoló is volt már gyerekkora óta, és nagyon jó hazafi, és mind a kettő kicsit a családjában maradt. A bátyám olimpiai színvonalú úszó volt, akit a Rajki Béla, a híres úszó edző trenírozott annak idején, és nem került bele éppen az olimpiai csapatba, de majdnem. A körülmények folytán. Elég az hozzá, hogy Budapesten, a Gellért lábánál, a Gellért szálloda mellett születtem, a szikla kápolnától nem messze, és mindig előttem van a régi kép, a szép Budapest, a Ferenc József híd, Nagy Magyarország címere, ami azt hiszem még most is fent van az oromzaton. De édesapám, a cserkészeti klinikán, a bakai klinikán dolgozott, mint tanársegéd akkor. Az egyik kollégája, a Lángi Imre²⁷ volt, aki később nagy sebész professzor lett. 1940-ben, amikor

²⁶ Az interjú 2016. október 15-én készítette és jegyzetekkel ellátta Jancsák Csaba.

²⁷ Láng Imre (eredeti nevén Lang, 1899–1972) idegsebész, egyetemi tanár. Orvosi oklevelét 1924-ben szerezte meg Budapesten. 1925–1926-ban a pécsi-, 1926–1940-ben a budapesti II. sz. sebészeti klinika munkatársa volt. 1951–1970 között szegedi II. sz. sebészeti klinika igazgatója, professzora. 1956–1957-ben dékán.

Észak-Erdély visszatért Magyarországhoz, akkor őt kinevezték Nagyváraadra főorvosnak. Úgyhogy én elkerültem 4 éves koromban oda.

Én büszkén mondom mindig, hogy pesti gyerek vagyok, de tulajdonképp nem ismerem Budapestet, mert négy éves koromban elkerültem, és csak ünnepélyes alkalmakkor mentem oda, mint például az ostrom, meg a forradalom, meg rokonlátogatások. Elég az hozzá, hogy Nagyvárad akkor magyar város volt, 90%-ban magyar lakosságú volt. Apám lett a főorvos, és ott nevelkedtem. Jó vallásos nevelést kaptam az Orsolyáktól, derék, kedves nővérektől. Aztán később a premontrei gimnáziumban folytattam a tanulmányaimat, és akkor jött a háború, és az orosz előnyomulás elől mentünk nyugat fele. Édesanyám veszprémi leány, akinek a szülei Balatonfüreden laktak. Szép házuk volt. Oda mentünk ideiglenesen, hogy megvárjuk, hogy mi történik a háborúval. Hír lett, hogy az oroszok szörnyű atrocitásokat követnek el, az asszonyokat megbecstelenítik, és mindenféle történik, és ezért felmentünk Pestre, hogy ott jobban meg lehet húzódni. De ott jól kifogtuk, két hónapig tartott az ostrom. Budán voltunk, az egyik legrosszabb helyen, ahol a legtovább tartott.

Én akkor, mint egy gyerek, nem féltem nagyon, egy bombázásban még Nagyváraodon majdnem meghaltunk, de aztán mégsem, mert az utolsó pillanatban az őrangyalom azt mondta, hogy nézzek fel az égre, és láttam a gépeket jönni, édesapám lerohant velünk a pincébe. Amikor a pince utolsó lépcsőjén voltunk, akkor csaptak le a bombák, mögöttünk húsz méterre. Meghalt a nevelőnőnk, egy nagyszerű kis katolikus leány, 28 éves, szentgotthárdi. Meghalt akkor sok ember, az állomást lebombázták Nagyváraodon. Érdekes módon, 35-40 évvel később egy amerikai múzeumban, a légierők múzeumában ki volt téve az a gép, az egyik gép, ami bennünket bombázott. Ki volt írva, hogy az a gép 1944. június 2-án bombatámadást hajtott végre egy magyar város ellen. Ez volt Nagyvárad. Elég az hozzá, hogy jött a háború, jöttek az oroszok, mindenféle szörnyűség, az egyik unokanővérem, aki 18 éves, szép leány volt, az a Rókus kórház halottas házában bújta el, hogy ne kapják el a ruszlik, és ott élte túl, a halottas házban. Aztán vége lett a háborúnak, és mi visszamentünk Nagyváraadra, ami nem volt még biztos, de reméltük, hogy Trianont nem csinálják vissza. De mivel a románok előbb ugrottak ki a háborúból, illetve a németek szövetségeseiként, amikor az oroszok odaértek Romániához, akkor szépen pálfordulást csináltak, és 21 német hadosztályt kerítettek körbe az oroszok, és be tudtak jönni rögtön a déli Kárpátokon, és a Keleti Kárpátok erős vonala, amit a német és magyar csapatok szépen tartottak, az összeomlott, mert dél felől bejöttek az oroszok. Úgyhogy akkor egy darabig

reméltük, hogy Csucsáig, Ady Endre falujáig, a Királyhágónál addig magyarok leszünk talán, aztán mégsem, visszaadták a románoknak, mert előbb ugrottak ki a háborúból, mint mi próbáltunk, ráadásul ők meg is támadták a németeket.

A helyzet az, hogy én Marosvásárhelyre kerültem akkor, az édesapámat kinevezték az akkor már Romániához tartozó Marosvásárhely magyar nyelvű orvosi egyetem sebész professzorának. Akkor még Marosvásárhely tiszta magyar volt. Úgy, mint Magyarországon is, még nem volt teljes kommunizmus 1947-ben. Demokrácia alapon lesz magyar nyelvű oktatás és a kolozsvári magyar orvosegyetemet Marosvásárhelyre, és ott lett sebész professzor. De megbetegedett, súlyos szívbántalmi lettek, és fel kellett adnia a professzori munkáját ott Vásárhelyen. Átjöttünk mai Magyarországra. Apám Nagykanizsán lett főorvos 1949-ben és én ott végeztem az általános iskolát. A gimnáziumba nem vettem fel, mert klerikális reakciónak minősítettek. Hordtam egy szép, kis arany keresztet a nyakamban, és a gimnázium igazgatója, aki állítólag nagy ministráns volt a régi időkben, aztán átváltott és nagy kommunista lett, megfogta a keresztet, rámutatott: „Ezen kell változtatni, amíg ezen nem változtatsz, addig ide nem jössz diáknak”. Pedig akkor jeles tanuló voltam, kitüntetést is kaptam, nem volt oka, hogy miért ne vegyenek fel. Elég az hozzá, hogy nem tudtam gimnáziumba menni, hanem kereskedelmiben végeztem, és csak különbözettel lehetett menni orvosi egyetemre, ugye édesapám nyomdokaiban haladva gondoltam, hogy orvos leszek én is, mint a nagyapám, ő is orvos volt Budapesten. Az érettségi után, ugye akkor volt a legsötétebb sztálinista rendszer, abban az időben, az ötvenes évek elején. Bentlakó lettem Nagykanizsán az elkobozott ferences kolostorban lett a diákszállónk, szalmaágyakon aludtunk. Jó volt, diák módra 12-en, meg 8-an voltunk egy szobában, emeletes ágyakon, szalmaágyakon. Ott végeztem a kereskedelmit. Érettségi után nem tudtam orvosira menni, nem vettek fel kereskedelmivel csak úgy, különbözettel kellett csinálni, arra kellett készülni. Elmentem Zircra, a kórházba, édesapám egyik ismerőse elhelyezett, mint irodai tisztviselőt, ott a kórházban. Egy évig ott dolgoztam, egy nagyon helyes kis kórházban.

Egy évvel utána történt, hogy Láng Imre professzor volt Szegeden és volt egy kis protekció, hogy egy régi barátja, a Csete Emil fia szeretne orvosi egyetemre menni. Láng egy kicsit segített ebben, hogy ide bekerülhessek, rossz káder ide, vagy oda. Lettettem azt a különbözeti vizsgát, meg a felvételi vizsgát. Első éves orvostanhallgató lettem 1955-ben.

A diákszállónk a Vörösmarty téren azt hiszem 3-as szám volt, ott a [szegedi Nemzeti] színház mellett, és ott voltam együtt bentlakó egy szobában az Ambrus

Jancsi barátommal, meg a Hámori Karcsi barátommal, akiből mind a kettőből orvos lett azóta. Érdekes idő, akkor még nagy kommunizmus volt, de már voltak ilyen érdekes fejlemények, hogy a Sztálin, ugye tudjuk, '53-ban meghalt. Szörnyű rendszer volt a Sztálin alatt, de amikor meghalt, volt egy kis javulás, enyhülés, mert nagy volt az elégedetlenség a kommunista szisztéma ellen mindenhol. Akkor egy kicsit próbálták mutatni, hogy a Sztálin volt a rossz fiú, de akkor még nem mondták ezt így ki, hanem némi engedelményeket tettek. Akkor jött először a Nagy Imre a kormányba, 1953-ban. Ő lett a miniszterelnök, Rákosi helyett, aki egy szörnyű ember volt. Akkor egy kis javulás volt a termelőszövetkezetek erőszakos megalakítását, a kolhozosítást kicsit lazították, és némi, félig-meddig privát kezdeményezést engedélyeztek. Lettek ilyen kis cipőboltok, meg ilyen asztalos műhelyek, ilyen kooperatív alapon, hogy egy kicsit dolgozhattak privát, mellékesen, stb. Mi történt? Jött 1956 februárja. Tulajdonképp világpolitika óta 1956-ban, az egész, az események összefüggtek. Moszkvából indult el ez. A XX. pártkongresszus. Összeült a Szovjetunió bolsevik kommunista pártja. Ennek a feje a Hruscsov volt. És csodák csodája, akkor mit hallunk, azt, hogy írja az újság, a Szabad Nép, hogy a Sztálin elvtársnak egy kicsit az ő működését felülvizsgálták és úgy találták, hogy a csalhatatlan Sztálin elvtárs, mert ugye mikor kereskedelmista voltam, akkor mindig kellett gyűlésezni, és az amerikai imperialisták ellen tüntetni, meg ilyesmi, és amikor Sztálin nevét hallottuk, nem lehetett mondani, hogy Sztálin, azt kellett mondani, hogy „a Nagy”, „a Dicső”, „a Világ Proletárjainak Nagy Vezére”, „a Tévedhetetlen”, és fel kellett állni, és tapsolni kellett, hogy „Éljen Sztálin, éljen Rákosi, éljen a Párt, éljen a Párt!” „Éljen a Vörös Hadsereg!” – mi azt mondtuk ekkor, hogy éljen a vödör bableves. [nevet] Néha kiugrottunk az ablakon, ha tudtunk, és fociztunk ahelyett, hogy éljeneztük a Pártot. Ilyen dolgot történtek.

Engem egyszer majdnem kirúgtak a DISZ-ből, a DISZ volt a Dolgozó Ifjúság Szövetsége, kötelezően mindenkinek bele kellett tartozni, aki nem, az mehetett a gimnáziumból, vagy a középiskolából.

Iván Atya, elmesélnéd ezt a majdnem kirúgás esetét?

A majdnem kirúgás az úgy volt, hogy én kezdtem kicsit túlságosan felszólalni egyes dolgokban. Kritizálni a különféle olyan szocialista dolgokat, és figyelmeztetett az egyik tanárom, hogy ha így folytatom, akkor kirúgnak a DISZ-ből, és akkor az annyit jelent, hogy az iskolából is mehetek. Akkor mondta édesapám,

hogy: „Idefigyelj rám, fogd be a szád, és ne szólj semmit”, és akkor jól van, nem szóltam semmit.

Minden esetre a XX. Pártkongresszus jött – és le tudtam érettségizni így. A XX. Pártkongresszus jött 1956 februárjában, és akkor azt mondták Moszkvában, hogy Sztálin elvtárs – a tévedhetetlen Sztálin Elvtárs – csinált néha hibákat. Bizony, sajnos, sajnálatos hibákat, itt meg ott meg amott. Akkor kezdték azt mondogatni, és akkor rájöttek, hogy nem csak itt, hanem ott is, amott is. Ugye kezdtek a sötét dolgok kijönni a Gulagról, de akkor nem nevezték még Gulágnak, hanem koncentrációs táborok ezrei. Az én családommal is kapcsolatos volt, a nagybátyámat, és az unokatestvéreimet – akik régi katonatisztek voltak és nyolc évet ültek börtönben – súlyosan bántalmazták. Szóval közel érintette a családomat is.

A családtagoknak ez a bántalmazása, ez a Szovjetunió börtöneiben volt, vagy román börtönben?

Magyarban. 1949-ben tartóztatták őket le a nagybátyámat, a Vörös Jánost²⁸. Ő nagy ember volt. A Horthy Miklós alatt, ő volt a honvéd vezérkar főnöke. Benne volt a kísérletben, hogy fegyverszünetet kötünk októberben az oroszokkal, mert akkor tatárjárás lesz Magyarországon, ha nem csináljuk. Persze a németek ezt figyelték, és ezt nem engedték. Letartóztatták, de megszökött a németek elől a Vörös János. Még nálunk is kereste őt a Gestapo. A mi lakásunkon. Két magas tiszt jött és rámutatott édesapára, hogy „Wer sind sie?” Ki Ön? Ettük a vacsorát, október 16-án 1944-ben, és az édesapám válaszolt. Perfekt beszélt németül, az orvosi könyvei nagyrészt németek voltak. A német orvostudomány mindig híres volt. Kérdezték, hogy tudjuk-e, hogy hova ment a Vörös János, a magyar honvéd vezérkar főnöke. Ő tehát kénytelen volt megszökni a letartóztatása elől, és kénytelen volt

²⁸ Vörös János (1891–1968) vezérezredes, vezérkari főnök, honvédelmi miniszter. 1944. március 19-én, a német megszállás napján nevezték ki vezérezredesnek és a Honvéd Vezérkar főnökének. Ő dolgozta ki a Dél-Erdélyi hadjárat tervét. Részt vett a kiugrási kísérlet előkészítésében, szervezésében. 1944. október 15-én a nyilas hatalomátvételtől letartóztatták és aláírtak vele egy Szálasival szembeni passzívítási nyilatkozatot. Balatonfüredi otthonából október végén átszökött a front túloldalára, a szovjetekhez. 1944 decemberétől 1945. november 15-ig az Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi minisztere. A kormány tagjaként egy k aláírója volt az 1945. január 20-i fegyverszüneti egyezménynek. 1946-ban nyugdíjazták. 1949-ben kémkedés vádjával letartóztatták és 1950. június 22-én életfogytiglanra ítélték. 1956-ban szabadult.

megvárni, kalandos körülmények között, amikor jöttek az oroszok, és elvitték őt a Vörös Hadsereg főnökéhez, a Vorosilovhoz. Vorosilovhoz? Nem tudom, már elfelejtettem a nevét. És akkor a felesége, az én nagynéném, mert a Vörös János a nagynéném férje volt, akinek a bundáját és a holmiját a ruszki, aki odanyújtotta a kezét, hogy majd viszi a magyar katonatiszt feleségének a kofferját, amiben mindenféle értékes holmi volt, és akkor persze a nagynéném, aki régimódi hölgy volt, és mondta, hogy az a szárnysegéd majd viszi a kofferját. És akkor két perc múlva odanézett, hogy hol a szárnysegéd? Eltűnt a szárnysegéd a mindenféle dologgal együtt. Amikor odavitték az orosz főparancsnok elé őket, akkor nagynéném, aki nagyon szókimondó, bátor asszony volt, azt mondta, hogy „Kérem, a maga katonája elvitte az én perzsabundámat”. És akkor az orosz parancsnok azt mondta, hogy jöjjön asszonyom, elvitte egy terembe, és ott volt vagy százötven gyönyörű bunda, mind, amit az oroszok elvettek, és mondta, hogy: „Válasszon hölgyem!” A nagynéném azt mondta, hogy „Én ezt a lopott dolgokat nem akarom egyiket sem, hanem a saját bundámat akarom”. „Asszonyom, azt még én sem tudom magának visszaadni, mert nem tudom, hogy melyik a maga bundája.”

A magyarok nem akarták azt csinálni, hogy mint a románok, hátba támadják a volt szövetségüket, de kénytelenek voltak papíron egy ideiglenes kormányt megalakítani. Tudjuk, ez történelem, hogy a debreceni ideiglenes kormány, stb. És ő [Vörös János] lett egy ideig a hadügyminiszter, de nem sokáig, mert menesztették, hogy régi Horthysta, reakciós, és 1948-ban letartóztatták, összeverték, mert az amerikaiakkal paktált. Mert próbált. Reméltük akkor, hogy az amerikaiak nem fogják engedni a kommunizmus megalakítását az orosz megszállás alatt, de hát sajnos úgy történt, hogy engedték, ugye, tudjuk a hidegháború. Szóval őt elkapták, a fiát, az én unokatestvéreimet, a Tibort is, aki szintén rendes ember volt, őrnagyi rangban. Amikor vitt egy üzenetet az amerikai követségre, akkor őt elkapták, összeverték őt a katonapolitikai osztályon a Bartók Béla úton volt, és a véres szennyeseit kiadták az anyjának, hogy mossza ki. Akkor szegény nyolc évig volt a börtönben. Nem is tudtuk egy darabig, hogy hol, hogy Oroszországba vitték-e őket, vagy Magyarországra? Kiderült, hogy voltak az Andrassy út 60. alatt, meg Recskén.

XX. Pártkongresszusnál kezdődött egy kis enyhülés, hogy Sztálin elvtárs volt mindennek az oka. Nagy gazember volt, tudjuk, sokkal több embert ölt meg, mint a Hitler. Állítólag 25 millió ember vére tapadt a kezéhez, saját nemzetéből, ukránok, oroszok, és persze a magyarok is. Desztalinizáció megkezdődött, és akkor ez elment ennek a híre, hogy minden rosszat a Sztálinra kentek. De persze kommunista rendszer volt. Ezen túl ugye a kommunista rendszer, a marxizmus,

a leninizmus jó, remek dolog, és most a tiszta marxizmus szellemében majd demokrácia lesz ezen túl. És akkor hát kezdődött ez a kicsit kesztyűs kezűbb kommunizmus. Reméltük. És akkor Magyarországon kezdődött a Petőfi Kör. Azok az intellektuális, akik ilyen kommunista, olyan rózsaszín emberek voltak. Volt, aki nagyon kommunista volt, volt, aki kevésbé, volt, aki falból kommunista volt, ezek között volt a Déri Tibor, Illyés Gyula, stb., nagy írók, és ezek ott üléseztek. És ennek elment a híre Magyarországon. És akkor katona lettem, mert orvostanhallgatóként az Ambrus Jancsival meg a Hámori Karcival együtt Hódmezővásárhelyen kellett nekünk katonának lenni nyáron, '56 nyarán. Télen elméleti oktatás volt, katonai ismeretekből, nyáron pedig igazi bakák voltunk. És akkor Hódmezővásárhelyen, mikor ott szolgáltunk, 1956 júliusában egyszer csak riadóztattak bennünket, és akkor végig kellett vonulni a városon teljes fegyverzetben, de történetet nem adtak, mert nem bíztak bennünk, mert talán rossz irányba lövünk. De a szuronyt fel kellett szerelni – ugye a nép ökle készen áll, hogy lecsapjon a reakcióra, vagy mit tudom én. És akkor persze mi humorosan fogtuk fel az egészet, és egy része a barátainknak meg volt bízva, hogy a laktanya tetején géppuskával figyeljék a léggömböket, amiket az amerikai imperialisták majd beküldenek röpcédulákkal, meg dolgokkal, mert azokat le kell löni. De nem jöttek sosem a léggömbök. Ez volt ugye augusztus, 1956-ban, de megtudtuk, hogy miért csinálták ezt a riadót. Azért, mert eljött a híre, kis pici cikkben, ugye nem volt sajtószabadság, de egész pici hír jött, hogy Poznanban volt valamilyen lázadás, ilyen reakciós ellenforradalmi kísérlet, de hát azt leverték. Azt hiszem három napig tartott a poznani lengyel felkelés. Ennek a híre elment. Erre föl mi visszamentünk az egyetemre szeptemberben, és akkor már a Petőfi Körnek volt egy ilyen érdekes kis újságja, a Hétfői Hírlap, ami óriási szenzáció volt, akkor itt Szegeden hosszú sorban álltunk hétfőn reggel a Hétfői Hírlapért, mert írt érdekes dolgokat, újabb fejleményeket [lehetett olvasni]. És akkor jött az, hogy a Tito, „az imperialisták láncos kutyája”, ugye ez volt a hivatalos címzése, az imperialisták láncos kutyája, és kezdtek békülni a Titoval. Elment látogatni hozzá a Hruscsov. A Titohoz, a láncos kutyához, és attól kezdve úgy vicceltek a magyarok, hogy a láncos kutyából kutyuli lett. És az volt itt a bökkenő, hogy a Titoval, láncos kutyával való paktálás miatt végezték ki a Rajk Lászlót. A Rajk Lászlót kivégezték 49-ben, meg egy pár társát, és akkor közben kiderült, hogy a Tito az nem is volt olyan rossz elvtárs, tehát tévedés volt. Csak hát ugye nem lehet visszahozni a halottat. „A Rajk László elvtársat rehabilitálni kell.” És akkor csináltak egy nagy temetést október 6-án, ugye az aradi vértanúk napján. Nagy

temetés volt. Emlékezetes. Rajk László felesége ott volt, meg mások, akiknek kivégezték a hozzátartozóját. Óriási port vert fel, hogy mi történt itt, hogy kivégeznek embereket, és utána csak „Jaj, bocsánat”.

Akkor mi Szegeden, ezt még a menzán tárgyaltuk, álltunk sorba az ebéd előtt, és beszéltük, hogy ejha, milyen dolgok történnek itt a Rajk rehabilitálásával. Min nekünk is kéne valamit kezdeményeznünk. Akkor kezdtünk el gyűlésezni, abban a kis házban, ami a centrum mellett, abban a kisebb házban, nem tudom már, hogy hívják²⁹. Ott kezdtünk gyűlésezni orvostanhallgatók, jogászok, ezek-azok, amazok, és kezdtük tárgyalni, hogy mit is kéne csinálni. Előbb ugye a suszter maradjon a kaptafánál, először az orvosegyetemen csináljunk valami reformot. Például ilyen dolog, hogy kötelező volt az orvosi egyetemen a marxizmus, az orosz nyelv, és katonai tudomány. Jó, a katonai tudomány az szükséges ugye, a honvédelem, de viszont miért kell kötelezően oroszul tanulni, mikor a németek meg az angolok, meg az amerikaiak, ott is van egy kis orvostudomány, mi lenne, ha fakultatív lenne, tehát lehetne választani, hogy jól van, aki oroszul akar, az oroszul, aki angolul akar, angolul. A másik, hogy miért kell nekünk marxizmust tanulni, mikor az orvosi egyetemen az anatómia, a szövettan, a biokémia fontosabb? Hagyjuk ezt a marxizmust kicsit, ha akar valaki tanulni, ez legyen fakultatív. Így aztán egy-két politikai témáról is elkezdtek, hogy igen, a kötelező kolhozosítást hagyják abba, és tárgyaltunk erről meg arról meg amarról, az egyetemi szervezettel kapcsolatban, mi lenne, hogy ha a kötelező kommunista szervezet, tehát amit úgy hívtak később, hogy KISZ, akkor úgy hívták, hogy DISZ, Dolgozó Ifjúság Szövetsége, ahelyett megalapítanánk a MEFESZ-t. Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége, a MEFESZ. Hogy megalakítanánk a MEFESZ-t. És akkor kezdtünk el erről tárgyalni. És akkor azért a kommunista hatalom nem volt egészen buta, és látta, hogy ez azért nem jól néz ki ez a dolog, és Petőfi Kör Pesten, meg Rajk újratemetés, meg nem lesz még egyszer szegedi gondolat, mert ugye Horthy innen indult el 1919-ben az első kommunizmus idején. És akkor nem lesz többé szegedi gondolat. Akkor lerendelték ide nem tudom biztosan, két zászlóaljat, valami ÁVO-s egységet, hogy figyeljék, hogy mi lesz itt.

Összehoztunk egy nagygyűlést, de nem mertek azért még közbe lépni, mert nem lehet. Ugye most még demokráciának kell látszani, Moszkvából ez az utasítás, és oké, most akkor vigyázzunk. Erre fel, mi összehoztuk a nagygyűlést, az egyetemi nagygyűlést, ami október 16-án volt, ha jól tudom. Ezért ünneplünk

²⁹ A Dugonics téri egyetemi diákklubban.

most, 16-án. Az emlékezetes nagygyűlés volt. Akkor megírtuk a 16 pontot³⁰, még én gépeltem le a 16 pontot, még géppel csináltuk, elég jól gépeltem, mert a kereskedelmiben végeztem, így egész jól gépeltem. Akkor bejött az igazgató, aki nagy kommunista volt, de nem mert semmit sem mondani, mert az ő gépével írtuk. Valahogy bejutottunk az ő irodájába.

Hol történt ez? Melyik igazgató volt?

Diákszálló igazgató. Ugye akkor lehet, hogy ez egy műkommunista volt, nem akarom szegényt bántani. Nem érdekelte. Minden esetre az ő gépén írtam én a felhívást a diáktársainkhoz, ami Miskolcon később elmondtam, és 16 pontot. A 16 pontnál tárgyaltunk [a diákklubban] és akkor emlékszem, hogy feljött a szó, hogy az orosz csapatok kivonását követeljük. Ott még én mondtam azt, hogy ide figyeljete srácok, ezt most egyelőre hagyjuk, hagyjuk ki, mert ebből még lehet nagy baj, mert ez már világpolitika, és most az orosz csapatokat hagyjuk ki. Nem hallgattak rám, hanem bevették. Persze ez remek, hogy ruszvik haza. Minden esetre, én ehelyett a nagygyűlésen egy dolgot mondtam, amire büszke vagyok, a Kossuth-címert. Én voltam az, aki felálltam, és mondtam, hogy az átkos, sztálinista rendszer jelképét, a vörös csillag és a sarló kalapácsos címer helyett állítsák vissza a magyar, ezer éves címert. Még akkor nem mertünk egészen, még a koronát is, hogy felrakjuk, de legalább legyen a Kossuth-címer, ezért volt a Kossuth címer. És benne is van a 16 pontban.

³⁰ A szegedi MEFESZ programja 10 tanulmányi követelést és (a Kossuth címerrel együtt) 12 politikai követelést tartalmazott. A nagygyűlésen készített rádiófelvételtől tudjuk a követelések pontos szövegét: „1. Követeljük, hogy állítsák bíróság elé azokat, akik felelősek az elmúlt időszak bűneiért, és e tárgyalásoknak a legnagyobb nyilvánosság előtt kell lefolyjniuk! 2. Követeljük a tájékoztatás szabadságát! A sajtó mindenben hozzon részletes beszámolót és fűzzön hozzá kommentárt! 3. Követeljük, hogy Nagy Imrét és Lukács Györgyöt válasszák be a központi vezetőségbe! 4. Bérügyi reformot követelünk! Állapítsák meg az államtól származó összjövedelem felső határát, és gyorsítsák meg az alacsony bérek felemelésének ütemét! 5. Követeljük a halálbüntetés eltörlését, politikai bűncselekményekben! 6. Új alapokra fektetett, szabad, demokratikus választási rendszert követelünk! 7. Követeljük, hogy az egyetemi ifjúság nagyobb részt kapjon az ország politikai és egyéb ügyeinek intézésében!” A programalkotó nagygyűlés ezután hallgatói javaslatok alapján elfogadta és a követelésekbe emelte a következő további pontokat: „8. Töröljék el a parasztság kötelező besoroztatásának rendszerét! 9. Március 15-e nemzeti ünnep legyen! 10. A szovjet csapatokat az országból távolítsák el! 11. Legyen egyetemi autonómia!” A nagygyűlés hangfelvételének szövege itt: <http://www.mefesz.hu/document.php?id=4>

Az első gyűlésen – ami október 16-án volt az Aud. Maxban – megbeszélték azt, hogy a következő napokban, 17-étől 19-éig a különböző szegedi intézményekben, az orvosi egyetem két karán is – bár ott a gyógyszerész „kar” furcsa intézmény volt, nem is volt kar, és az orvosi egyetemhez tartozott, de a természettudományi karhoz is – szóval mindenütt tartanak gyűléseket, ahol megfogalmazzák a saját, tehát például az orvostanhallgatókra vonatkozó tanulmányi és egyéb követeléseket, és képviselőket választanak, és majd huszadikán találkoznak újra. Azt szeretném kérdezi ezzel kapcsolatban, hogy milyen emlékeket őriz az orvosegyetemi gyűlésről? Ott volt-e? Mi történt ott?

Természetesen, ezt mondtam éppen, ott én voltam, aki a Kossuth címert követeltem, és nagyon megtapsoltak persze. Ezt nem tudom, hogy a DISZ kezdeményezte, ez kicsit olyan homályos, mert nem a DISZ, ott nem nagyon dirigáltak a DISZ-esek, mi kezdeményeztünk mindenféle név nélkül, hogy legyen nagygyűlés, akkor a MEFESZ-t követeltük a DISZ helyett. Ott a pontosan ugye ezeket a 16 pontot tárgyalták, és nagyon szép felszólalások voltak, erre pontosan nem emlékszem, a részletekre egészen nem emlékszem, csak az egész nagy hangulatra. És amit mi ott tárgyaltunk, azokban a napokban, azt összefoglalta ez a gyűlés, és akkor 16 pontban ezt lerögzítették. És akkor engem kijelöltek, hogy én legyek az egyik képviselő az orvosi egyetemnek, mint diák.





*A MEFESZ 1956. október 20-i nagygyűlése a Szegedi Tudományegyetem Auditorium Maximumában.
(Fotó Liebmann Béla)*

A Hámori Karcival Miskolcra mentünk fel 21-én. És ugye az Ambrus Jancsi barátom ment Debrecenbe, azt hiszem, valaki mással, és volt, aki Pestre ment, Pécsre, Veszprémbe, satöbbi. Ez nagyszerű fogás volt a részünkről, ügyes is volt, mert az ÁVO-sok figyelték a dolgokat itt, ugrásra készen, de mi kicseleztük őket, a vezetők elmentek máshova. Én ott voltam a Hámori Karcival, vonattal mentünk fel Miskolcra Pesten keresztül és ott voltam azon a nagy műszaki egyetemi gyűlésen, amikor ugye a műszaki egyetemen, Budán, a Szabadság híd lábánál, ugye. De mi nem maradhattunk ott végig, mert Miskolcra kellett menni a vonattal.

A Hámori Karcival Miskolcon voltam, és kora délután beszélünk, felolvastam azt a beszédet, amit a szegedi diákothonban gépeltem, és egy pár szót szoltam. Ügyes fogalmazás volt, emlékszem, mert próbáltunk az ő nyelvükön úgy beszélni, hogy senki sem akar vérontást, nem akartunk emberhalált, hanem hogy reformokkal megoldjuk. Emlékszem a Hegyi Robi, aki akkor szintén egyetemi hallgató volt, korábban az ajánlotta, hogy tegyük be a beszédembe, hogy: „mert az internacionalizmusban a legszebb a nemzeti jelleg kidomborítása”. És akkor ezt is bevettük. Elmondtuk a beszédet, rendben van, és akkor jött a hír, már Miskolcon, hogy lesz a tüntetés és a Piros László belügyminiszter megengedte. De utána egy órával jött, hogy betiltotta. Akkor megint megengedte, megint

betiltotta, össze-vissza, a kommunisták sem tudták, ők maguk sem, hogy hogyan kezeljék ezt a dolgot. Akkor kezdődött a tüntetés, és a Parlament elé mentek. Elég az hozzá, hogy akkor mi éjjel, mentünk vissza Pest felé. Szegedre – akkor azt gondoltuk...

A Miskolci Egyetemre, amikor megérkeztek, akkor ott már zajlik a miskolciak diákgyűlése?

Pontosan. Miskolcon már gyűléseztek a gyerekek, és akkor mi ketten megérkeztünk, ugye mondták, hogy itt vannak a szegediek, és szeretnének veletek beszélni, és akkor beszéltünk egyenként csoportokkal, a végén mondtam én egy beszédet, és mondtam, hogy ez a 16 pont, amit összefoglaltunk, és hogy csatlakozzatok a MEFESZ-hez. Rendben van, akkor úgy tűnt, hogy fognak csatlakozni és azt már rájuk hagytuk, mi megtettük a magunkét, megyünk vissza Szegedre, hogy meglássuk, mi történik. Akkor a MEFESZ-t – mint később megtudtuk – megalapították, és már hazafele, amikor mentünk vonattal, már plakátok jelentek meg, hogy munkások csatlakozzatok az egyetemisták mozgalmához – Miskolcon. Felhívás Miskolc népéhez, stb., csatlakozzatok, munkások, parasztok, stb. Ez volt a híres kommunista jelszó: munkás, paraszt, haladó értelmiség. És akkor a vonattal mentünk, és a vasutasok akkor már szimpatizáltak, ingyen utaztunk hálókocsival, ez nagy szó volt akkor, ilyen csóró egyetemisták. Ingyen utaztunk. Akkor már Kőbányánál megállt a vonat, illetve már előtte is egy darabig megállt, és akkor aztán Kőbányáig ment, és akkor teljesen megállt, tovább nem megy a vonat. Mindenki kiszállt, és akkor leszállt egy katona, vörös csillag volt mindenkinek [a sapkáján], a katonáknak volt a szimbóluma. Mondta az egyik melós, hogy barátom, vedd le ezt a vörös csillagot, mert ha nem veszed le, akkor majd mások leveszik rólad. Le is vette. És kitette a nemzeti színű szalagot, valaki adott neki. Akkor Kőbányánál megálltunk, és a vasútállomáson, akkor még nem volt televízió, a rádió volt a nagy dolog, és a rádióra kitették a hangszóróval, és a kormány mondta a magáét, hogy „fasiszta ellenforradalmárok, és megtévesztett fiatalok megtámadták szocialista államunkat, visszaállítják a reakciós kapitalista rendszert, és mivel ez a támadás a népünket váratlan érte, ezért a testvéri Szovjetunió segítségét kértük”. Persze már ott voltak a ruszok, megszállás alatt éltünk. Három orosz hadosztály volt azt hiszem, azok már akkor beszálltak, készen álltak, mert már Miskolc felé menet, Szegedről Budapestre feltűnő volt nekünk, azt hiszem Hámori Karsai is tudná nekünk ezt mondani, hogy túl sok orosz katonát

látunk szunyálni a vonatban. Mentek fel jelentkezni az egységeikhez. Jöttünk vissza, ugye Kőbányán megálltunk, kiszálltunk, és akkor már halljuk, dübörgött az ágyúszó Pestről. Akkor még egyik ilyen mindent tudó kőbányai melós, húztak ott a repülőket, és azt mondta nekem, hogy: „Tudja milyen gépek ezek?” „Nem.” „Német gépek.” Persze nem azok voltak, nem tudom, hogy orosz vagy magyar gépek. Az elég hozzá, hogy akkor már a srácok, a kőbányai melós gyerekek stb., azok már átvették a vezetést. Az egyetemista mozgalom csak megadta a lökést, és mentek teherautóval, nemzeti zászlóval a srácok, volt, akinek géppisztolya volt, mert szereztek a laktanyákból géppisztolyt, mert a hadsereg átállt a forradalom oldalára, és kiosztotta a fegyvereket, és mentek be harcolni a városba. Mi a Hámori Karcsival együtt bementünk a városba, orientálódni, hogy mi van, hogy van, mi van itt. Akkor az ő rokonai Pesten laktak, és ott szálltunk meg, ez 24-e volt, és az első harcok 23-a estén kezdődtek, és 24-én volt egy ilyen viszonylagos szélcsend, amikor még azt hitték a kommunisták, hogy leverték, és akkor mondták a rádióban, hogy ez a fasiszta ellenforradalmi csoport a Lánchídnál megadta magát. „De ha valaki megadja magát, és leteszi a fegyvert hat óráig, nem lesz bántódása, amnesztia...” – és akkor mindig kitolták két órával: „Ha valaki nyolc óráig..., ...tíz óráig...”. Az nem volt igaz, hogy letették a fegyvert. És akkor mindenhol ott dübörögtek az orosz tankok, és ahol voltunk, mert ugye én nem ismertem Budapestet jól, és hát ugye nézzük, mi van itt, hogy és mint, és akkor már persze romok voltak itt-ott, harcok jelei, és elmentünk a körúton, ezt majd Hámori Karcsi megerősíti, hogy vele láttuk-e a híres fejét a Sztálinnak, akinek elhurcolták a fejét, a nagy, súlyos fejét. A szobrát a Nagyboldogasszony templom helyére építették, a Sztálin szobrot – azt lehúzták a forradalmárok. A fejét elvitték az Astoria szálló elé, és ott mindenki, aki elment, örült, ha egyet csaphatott a Sztálin fejére egy kalapáccsal.

Másnap, 25-én mentünk az utcán, hallottuk, hogy lesz egy nagy tüntetés a Parlament előtt. És minekünk az lett a szerencsénk, a Jóisten kegyelméből, hogy később érkeztünk. Mikor az a nagy mézszárlás történt a Parlament előtt. Össze gyűlt egy óriási tömeg, és akkor ott, az ÁVO-sok és az oroszok – ezen még azóta is vitatkoznak, hogy ki lőtt jobban, vagy hogy – belelőttek a tömegbe, és valami ötszáz halott volt. Mire mi odaértünk, békés tüntetés volt, nem volt forradalmár, csak a nép tüntetett. Hogy Nagy Imrét, mert a Nagy Imre még bekerült, de állandóan alakították, na jól van, Nagy Imre lesz, Gerő lemondott. Tiszta kommunisták – csak más nevek. Nem elég, nem elég! Nagy Imre legyen a miniszterelnök, egy pár kommunista maradhat, de ne legyen kommunista a kormány. Akkor

belőttek a tömegbe, ötszáz halott. Akkor értünk oda Hámori Karcsival, amikor a halottakat dobálták fel a rendőrök a kocsikra. Persze ezek ÁVO-sok voltak, akik kék rendőrnek öltöztek. Átöltöztek, mert azok a rendes, közlekedési rendőrök, hogy úgy látszanak mintha ők is, mert egypár ÁVO-st elkaptak, és felhúzták rögtön. A nép. Még közelebb mentünk, odaordított egy fickó, vagy rendőr, hogy menjenek innen, mert maguk is így akarnak járni? És akkor elhúzódtunk, és akkor folytattuk a tüntetést, mentünk végig a körúton, és a tömeg mindig nagyobb és nagyobb lett, hogy: „Gyertek velünk, fogolyként megyünk!”, „Függetlenség szabadság, nem vagyunk mi banditák!” Mentünk mi, a Margit híd pesti lábánál volt egy épület, valami ÁVO-s központ, vagy valami. Az egyik nagy barátom, az Oroszlán Laci, aki most Amerikában van, az le volt tartóztatva, fogoly volt. Most mondta, hogy mi szabadítottuk ki, mert ordítottuk, hogy függetlenség szabadság, nem vagyunk mi banditák, és kékbe öltözött ÁVO-s rendőrök, vagy aki ott őrizte őket, azok ott a végén kiengedték a foglyokat. És akkor mi a Hámori Karcsival, végül is este lett már, statárium volt, valami nyolc óra után senki nem mehet az utcára, azonnal lőnek, oroszok cirkáltak, de mi átmentünk az orosz vonalakon, és az első orosz társaság kezdett szimpatizálni velünk. Ezek ukránok voltak, a magyarokat kezdték megismerni, és ők sem szerették a kommunista rendszert, és kezdték szimpatizálni a magyarokkal. Akkor mi Budára átmentünk a rokonokhoz, ahol a Jóska bátyám lakott, a dzsesszzongorista, és olimpiai úszó. Másnap mentünk, ugye orvostanhallgatók, gyerünk, felszedni a sebesülteket, és akkor mi bementünk a harcokba. A Soós bácsi házmester, az vezette a teherautót, kitéttük a vöröskeresztes zászlót, és mentünk. A Karcsi, a bátyám meg az unokatestvérem, meg azt hiszem, még egy fiú, mentünk be a harcokba, és szedtük fel a sebesülteket, akkor kezdődött megint a hirig³¹. A Ferenc József hídon persze orosz tankok álltak ott végig – nem érdekes, megyünk keresztül. Az ÁVO-sok lőttek a vöröskeresztesekre, nem volt mese. Úgyhogy ha ávóst elkaptak, akkor volt egy pár ilyen, később ki is hangsúlyozták, hogy ellenforradalmi atrocitások, ha elkaptak egy ávóst, akkor azt kinyírták, nem volt mese, mert az ávósok kinyírták a vöröskereszteseket, de az oroszok nem, csak néha. Szóval például amikor átmentünk a pesti oldalra, és én gyűjtöttem egy csomó orosz nyelvű röpiratot: „Ruszki Szoldati, ne lőjetez ránk, mi nem vagyunk fasiszta ellenforradalmárok, hanem a szabadságért küzdünk, ti is csatlakozzatok”. Odaadtam egy orosz, bumburnyák hadnagynak, nézett, mondom, hogy ossza ki! Nem szólt semmit,

³¹ küzdelem, verekedés, harc

odaadta a szárnysegédjének: „Davaj!”. És akkor mentünk tovább a Boráros tér felé, ott már nagy csaták voltak, orosz tankok, és mondták, hogy ott megsebesült pár ember. Onnan átmentünk a körútra, ahol a ruszki a tankokkal néztek ránk, de nem lőttek, mert fehér zászló, én vittem, hogy sebesültekért megyünk, és all right. Szétlóttek egy pár házat. Egy fiút, szegény 15 éves gyereknek a karját levágta az akna, azt, meg egy pár másikat elhoztunk hordágyon, felraktuk. Visszafele menet, egy civil ember ment az úton át, azt átlőtték a ruszki géppuskával, végig, sugárban ömlött a vér a karjából, és én levettem az övemet, és csináltam szorítókötést, és megállt a vérzése, és rohantunk visszafele, robogtunk a hídon megint vissza, Budára. Van egy kórház, elfelejtettem a nevét, a XI. kerületben, oda vittük a sebesülteket, többször mentünk oda-vissza. Egyszer egy orosz tank, amikor mentünk feléje, emelte fel az ágyúját, és Soós bácsi úgy fordult, két kéreken fordult az egyik mellékutcába és megúsztuk. Ez ment két napig, és akkor megtörtént a csoda. Hogy a Nagy Imre tényleg megalakította a kormányt. Fegyverszünet. Magyarországon győzött a forradalom! Azt hittük, hogy csoda történt.

És még emlékszem, hogy azonnal megalakultak a szabad futball klubok, a Fradi, ugye korábban Kinizsi volt, korábban a Vörös Lobogó lett az MTK-ból, és a Dózsa lett az Újpestből – és azonnal visszaállt a rend, és a Fradi pályára kimentünk, özönlött a nép Pesten, hogy győzött a forradalom, és a Fradi újjáalakult, zöld-fehérré, mert az reakciós szín volt a zöld, és piros-fehérré kellett csinálni a Kinizsit, ki akarták, hogy essen az NB1-ből, de nem esett ki.

És akkor, mint derült égből a villámcsapás, a Szezi-krízis kitört. Ugye, hogy az angolok, a franciák és az izraeliek megtámadták Egyiptomot, amire joguk volt nekik, mert Egyiptom államosította a Szezi csatornát. Igazuk volt, hogy ez jogtalan volt, de akkor abban a pillanatban a világkrízis, az egész világ figyelme oda összpontosult, Magyarország második helyre került, ugyanakkor volt az amerikai elnökválasztás, úgy, mint most is, november elején van, és egyik elnökjelölt sem akart úgy feltűnni, hogy ő háborúba viszi az országot. Mozgósították az amerikai hadsereget, van egy amerikai barátom, aki katona volt akkor Nyugat-Németországban, mozgósították, készültségben volt. Nem tudták az amerikaiak is, hogy mi legyen, és a ruszki sem tudták pontosan, mert azt gondolták, hogy talán Magyarország túl kicsi ország ahhoz, hogy a világ előtt ők az egész demokratikus átalakulást kompromittálják, hogy megint csak a Sztálin győzött. Hát mit csináljanak? És akkor állítólag a kínai kommunisták nyomták a Hruscovot – aki habozott –, hogy tessék leverni az ellenforradalmat, ha nem az oroszok, akkor ők mennek, a kínaiak. És a Tito sem volt amellelt, hogy Magyarországon szabadság

legyen, mert féltette, hogy ha itt demokrácia lesz, többpártrendszer, akkor az ő hatalma is meginog. Ő is biztatta Hruscsovot. Kétkulacsos politikát csinált, engedte később a menekülteket, Ambrus Jancsi és Hámori Karcsi is arrafelé menekült. Én Ausztria felé szöktem ki később.

És akkor november, a Mindszenty hercegprímás kiszabadult, mondott egy szép beszédet, és azzal kezdte, hogy nincs gyűlölet a szívemben senki iránt. És akkor bejelentette szegény Nagy Imre, hogy kilép a varsói szerződésből, és lesz demokrácia. Lesz többpártrendszer. És az Eisenhower csinált akkor egy szerencsétlen kijelentést, hogy ő nem biztatott egy kis népet sem arra, hogy az óriási túlerő ellen felvegye a harcot. Ugye ez persze ebből a Szovjetunió értett, hogy oké, az amerikaiak nem jönnek, és akkor körülvettek. Az egy álnok dolog volt. Körülvettek minden nagyvárost, katonailag fontos helyeket, Szegedet, stb. Kezdték beözönlenni Románia felől a ruszkik, észak-kelet felől a ruszkik, újabb csapatok, rengeteg, és körülvettek minden fontos helységet, és kérdezte a Nagy Imre kormány, hogy mi akar ez lenni. „Hát, csak azt akarjuk, hogy biztosítsuk a szovjet csapatok békés kivonulását.”

November 4-e hajnalán, ott voltam a nagynénémnél, Jóska nagybátyámnál. Dübörögnek. Megszólalnak 4.30-kor, dübörögnek az ágyúk. Én mindig optimista ember voltam. Na, mondom kitört a harmadik világháború, jönnek az amerikaiak. Mert mondom, ezt nem fogják engedni, hogy orosz ágyúk sortüze kezdődött Pest ellen. Gondoltam, hogy az amerikaiak biztos jönnek segíteni. Persze nem jöttek. Volt pár szép hősies ellenállás, én nem voltam ott a hősies ellenállóknál, én vártam az amerikaiakat, na, ez reménytelen dolog, és nem is ismertem tulajdonképp a pesti srácokat, az ottani csoportokat, de azok minden dicsőséget megérdemelnek. A Corvin-közből, a Móricz Zsigmond körtéren volt nagy csata, stb., de hát annak pár nap alatt vége volt. Csepelen tartottak ki legtovább. És Dunapentelén – Sztálinvárosnak hívták. Ott még egy pár napig tartott.

Nekem van egy jóbarátom, aki részt vett 13-14 éves srácként a dologban. És akkor az utolsó [rádió] adások, és akkor felhívás angolul, németül, stb., és szegény Nagy Imre, játszották a Himnuszt, meg a Szózatot, Nagy Imre beszél: „a szovjet csapatok támadást intéztek fővárosunk ellen azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a magyar, demokratikus kormányt. Csapatunk harcban állnak, ezt közlöm Magyarországnak, és a világ népével”. Aztán Himnusz, Szózat. És megint, megint. Aztán amikor szegény Nagy Imrét elkapták, mert elmenekült a jugoszláv követségre, kijátszották, kiment a jugoszláv követségről, és szépen elkapták. A legutolsó barbár dolog volt, a törökök csinálták, ezt

Buda elfoglalásakor. A szovjetek hivatalosan, amikor béke volt még, felkérték a magyar katonai főnököket, hogy menjenek tárgyalni a kivonulásukról. És akkor szegény Maléter – nem értem ma sem azt a vagány fickót, a Malétert – saját maga bement az oroszlánbarlangba. Hogy ezt miért csinálta, ezt a butaságot, ő és a szárnysegédje bement Tökölre tárgyalni november 3-a éjjel, és a tárgyalás közben megjelent az orosz titkosrendőrség, és állítólag az orosz főtisztek is fel voltak háborodva, hogy mi akar ez lenni, hogy a tárgyalás közben letartóztatják. többé nem látták őket élve.

Én aztán, mikor leverték ott pár nap alatt a pesti forradalmat, akkor gondoltuk a Karcival, vagy másik barátommal, azt hiszem, a Kádár Attilával, hogy menjünk le Szegedre, vissza, lássuk meg, mi van Szegeden. Menjünk vissza Szegedre, de hogy? Mindenhol orosz tankok és teherautók. Volt egy-két magyar autó is, és mondta a barátom, aki ügyes fickó volt, hogy idefigyelj, fel kell kérnedküdünk egy orosz kocsira. Mondtam, hogy „azt aztán nem, hogy az ellenségtől szívességet kérjünk”. Akkor egy rendesebb teherautó jött egy idő után, és felmentünk, jó hideg volt, nyitott teherautóval mentünk, Kecskemétre mentek, egy rokonuk meghalt a forradalomban, és vitték a hírt. Azokkal ott leszálltunk Kecskeméten. Azt hiszem, onnan már ment egy busz Szegedre. Akkor eljutotunk Szegedre, körül volt véve a város orosz tankokkal teljesen, mindenhol. Ugye, civil ruhában voltunk, és akkor nézzük meg, mi van a Vörösmarty utcai diákszállóval. Egy lélek nem volt ott. Kivéve egy jóindulatú, nem akarom mondani a nevét, egy jobb indulatú kommunista gyerek, aki kommunista érzésű volt, de jóindulatú, hitt a szép eszmékben. Szervusz, hogy vagy, hát nincs itt senki, hát mind elmentek. Amikor még az ÁVO-sok voltak az urak, a kezdeti napokban, Szegeden itt, mi megúsztuk, mert Miskolcra mentünk. Akkor betörték a diákszállóra, és jól összeverték az összes egyetemistát. Ezt mi megúsztuk. De akkor már senki nem volt a diákszállóban. Na, mondom beszéljünk, elmegyünk, megnézzük mi van, a Láng Imre professzor az édesapámnak egy jó barátja volt, az egy nagyon vagány ember volt, mindig Amerikáról beszélt, mert ott tanulta az agysebészetet. Emlékszem, este volt már, statárium, és csak ilyen pufajkások, öreg, 1919-es kommunisták voltak az utcán. Akkor még nem volt távol a '19. Azok voltak ilyen öregebb, géppisztolyosok. Igazoltattak bennünket. Én persze akkor még húsz évesen még könnyelmű voltam. Mondtam, hogy: „Idefigyeljenek, maguk azt mondják, fasiszta ellenforradalom volt ez”. „Igen” – azt mondja. Akkor mondom, „hát akkor az egész általános sztrájk van. A vasutasok sztrájkolnak, a buszsofőrök. Mindenki fasiszta?” „Igen!” „Minden vasutas fasiszta?” „Igen.”

„Akkor ezek szerint fasizmust kell létesíteni, mert a demokrácia szerint a többség dönt, ha 90% fasiszta, akkor fasizmus kell.” Attila barátom mondta, hogy „hagyd abba ezt, mert bajba kerülünk”. „Na, jól van, viszont látásra”. Akkor néztek, és akkor még bizonytalanok voltak, mert még az volt a Kádárnak, ugye akkor volt ez a híres, hogy szólt a Himnusz, és szegény Nagy Imre beszélt, és délután körülbelül, ez reggel, hajnalban volt, majd dél felé megszólalt egy hang Szolnokról, hogy Kádár megalakította a munkáspártot. A Kádár tagja volt a Nagy Imre új kormányának. Három kommunista volt benne. Úgy nézett ki, hogy Kádár rendes ember. Ez más téma, az elég hozzá, hogy ez a munkáspártot kormány, meg akkor még pár ilyen röpirat megjelent az egyetemisták részéről Pesten, hogy „Felhívás a magyar dolgozó néphez! Ma Szolnokon megalakult a tízmillió ellenforradalmár bíboros arisztokrata gróf, herceg összeesküdött a szocialista rendszer ellen, és ádáz működésük eredményeképp csak 3-4 igazi szocialista maradt Magyarországon, ezek megalakították Szolnokon a kormányt”. Nekem megvolt egy darabig ez a mókás röpirat, hogy tízmillió bíboros, herceg, stb. Elég az hozzá, hogy Szegeden itt voltunk, akkor elbúcsúztunk a pufajkásoktól és a Láng Imre professzorhoz mentünk.

Még visszatérve a szegedi eseményekre, milyen volt az egyetem légköre az októberi MEFESZ-alakítás folyamatában? Mit szoltak az egyetemi oktatók ehhez?

A tanárok egy része részt vett, emlékszem. Sajnos a neveket nem tudom. Egyre emlékszem, Krámlí András³² nagyon rendes ember volt. Úgy ismertem, mint egy egyetemi tanárt, reggel hétkor volt az előadása.

A forradalomban a gyűléseken megjelent egy pár professzor, és a Láng Imre professzor úr is részt vett az egészben. Pontosabban nem tudom ezt, mert el voltam foglalva más dolgokkal. Én őt, mint barátot ismertem mellesleg, meg szoktam látogatni, emlékszem, mindig madártej volt délután, a kedves felesége adott nekem, szegény egyetemistának egy madártejet. Elbeszélgettünk mindig, ő nagy antikommunista volt, és szabadgondolkodású, nagy katolikus, keresztény ember volt ugyanakkor. Annyit hallottam, hogy őt lefokozták, mert nagyon szimpatizált

³² Krámlí András (1910–1988) vegyész, egyetemi tanár. 1935-ben Szegeden szerezte meg a vegyész oklevelet. 1936–1939 között Szent-Györgyi Albert munkatársa volt. 1949-től 1980-ban történt nyugdíjba vonulásáig vezette a Szegedi Orvostudományi Egyetem Orvosvegytani Intézetét. Az ötvenes években az egyetemi felvételi bizottság tagja volt.

a forradalmárokkal, és elvették tőle a professzori tisztséget, de nem tudták helyettesíteni, és visszahelyezték pár év múlva, amikor lecsendesedett a dolog. Azóta már meghalt.

A tanárok részéről az egyik, arra emlékszem, hogy arra biztatott bennünket az egyik gyűlésen, hogy a demokrácia nevében vegyünk fel a kapcsolatot a szomszédos népekkel, és tanuljunk, mert arról volt szó, hogy oroszot nem akarunk kötelezően tanulni. Akkor kidobáltuk végre az orosz könyveket sokszor az ablakon, ez jelképes dolog volt, mint ahogy a vörös csillagokat levertük. Akkor mondta az egyik professzor, hogy „Tudjátok mit, tanuljatok románul és szlovákul, megszerbül, gondolkozzatok ezen. Ez megütötte a figyelmet, hogy érdekes, ilyen dolgokat mond. De persze mi nem nagyon akartunk ilyen nyelveken nagyon tanulni, inkább angolul vagy franciául, németül.

Elég az hozzá, hogy a professzori dolgokkal kapcsolatban nem tudok mondani komoly dolgot, csak azt, hogy a Láng Imre professzor urat meglátogattuk akkor, amikor lejöttem Szegedre a forradalom leverése után, és azt mondta, hogy ne hagyjuk itt Magyarországot.

Akkor egy pár barátom, akivel úgy találkoztam azért Szegeden, nem a diákotthonban, hanem máshogy, akkor mondta, hogy „Mért nem vagy kint még? Itt már azt hittük, hogy te üzentél a Szabad Európából”. Mondtam, hogy még nem üzentem, mert itt vagyok. Haboztam, mert azért húsz évesen az ember optimista, hogy ne már, itt nem lehet visszaállítani így a kommunizmust, nem hagyom itt az országot. Akkor mondta: „Te marha, letartóztatnak!” Na, jól van, édesanyámnál megnézem, mi van, Dunántúlon lakik. Akkor találkoztam a Vörös Jánossal, nyolc évig volt börtönben, kiszabadult a forradalom alatt, ő is, meg a fia, és elmentünk hozzájuk a balatonfüredi elkobzott villájukba, ahol lakhattak a padlásszobában házbér ellenében. A saját volt házukban a legmagasabban, kis szobában laktak. Szegény Jancsi bácsi, aki a bérma apám – mi mondtuk, hogy állítólag el kellene menni, mert különben bajok lesznek, letartóztatnak –, azt mondta: „Ha mentek, menjetek együtt”. Édesanyámnak ezt nem mondtuk. Neki Füreden volt háza, a nagyapáméktól örökölte. Nem is mondtuk meg neki, hogy elszökünk, hogy ne izgassuk őt, majd kívülről üzenünk neki. Elmentünk a nyugati határra, akkor rengetegen jöttek, és akkor könnyű volt Ausztrián át, mert az aknazárat felszedték a forradalom előtt, hogy átrendezzék az aknazisztémát. Az volt a szerencsénk, hogy nem voltak aknák. Csak orosz csapatok voltak, és magyar határőrök, akik immel-ámmal őrizték a határt. Volt olyan, aki a határon át is vezetett csoportot. Minekünk egy párszor le kellett

hasalni, éjszaka mentünk, november végén, és lehasaltunk párszor, ugye jött a katonai autó lámpával. De nem volt túl problematikus. Van, akit elkaptak, voltak barátaim, akit visszavittek. Mindenesetre mi átszöktünk. És az osztrákok előtt le a kalappal. Úgy fogadtak bennünket, azonnal meleg kávé, tea, ez meg az, és rögtön vittek bennünket ilyen táborokba, minket Nyugat-Ausztriába.

Egy csoporttal jöttem, egy szegedi orvostanhallgató barátommal, a bátyám, meg két leány barátom. Linz mellett volt egy tábor, és az osztrákok mindenhol integettek nekünk, mindenhol integetett a nép, hogy hősök, meg így meg úgy. Óriási port vert fel a világban az akkor. Most már mindenki elfelejtette. De óriási dolog volt az, és szégyellték a nyugati nemzetek, hogy minket hagytak leverni a kommunisták, meg a szovjetek által. Mert a magyar kommunizmus nagyon gyenge lábakon állott. És akkor elvittek egy táborba bennünket. Mi magyarok ott voltunk egy pár hétig, és akkor jelentkeztek ezek a nyugati országok, Hollandia, Franciaország, Németország, Amerika stb. Én akkor feliratkoztam Nyugat-Németországba, hogy beállok a nyugatnémet hadseregbe. Mert a kommunisták olyan nagy propagandát csináltak a németek ellen, emlékszem itt, Szegeden volt egy nagy csizma horogkereszttel megjelölve, hogy „Nem engedjük, hogy a német militaristák, a fasiszták jöjjenek, és az amerikai imperialisták segítségével megtámadják a Szovjetuniót”. Akkor mondtam, hogy ez jól néz ki, ha összefognak az amerikaiakkal a németek, akkor a szovjeteket elkapják. Jelentkeztem. És jöttek a németek, és gavallér módon mondták, hogy az orvosi képzés hasonló szisztéma, mint Magyarországon, másodéves voltam. Oké, másodévre betesznek egy német egyetemre, két évig ösztöndíjat kapok, aztán ha két év múlva jól tanulok, akkor tovább is. Minden úgy volt, de a bátyám, aki dzsessz-zongorista volt, a másik barátom, és a két lány Amerikába akart menni, és Amerikába is lehetett ott jelentkezni ...és ilyeneken múlik az élet, hogy a német buszhoz, mikor kellett indulni Németországba, én elfelejtettem a fogkefém, meg a nem tudom micsodát, mert amikor átszöktünk a határon, nekem semmi másom nem volt. El akartam hozni a zakómat. (Különböleg megvan még, ott van Amerikában.) Hogy elhozzam a zakómat, és elfelejtettem ilyen pár piperecikket, akkor mondtam, hogy egye fene, inkább megyek Amerikába. Mégis csak Amerika volt a szabad világ vezetője. Akkor jól van, megyünk Amerikába. A bátyám úgyszólván dzsessz-zongorista, és jövünk majd vissza felszabadítani Magyarországot. Hát így kerültem Amerikába.

És ott érdekes életem volt, persze, és rengetegféle állásom volt. Az egyik állásom az volt, amikor kezdtem, hogy mosogató voltam a legnagyobb

felhőkarcólónak a pincéjében, az Empire State Buildingben, New Yorkban. Akkor voltam pincér, konyhai kiszolgáló, ez-az, mindenféle. Kazánpucoló, futball-edző, minden. Lassanként, de ugye az amerikaiak, meg hát a nyugati nemzetek próbáltak segíteni a magyarokon úgy, ahogy tudtak akkor, és a diákoknak ösztöndíjakat adtak. Én is úgy végeztem a tanulmányaimat, hogy még egy darabig az előorvosit csináltam, mert Amerikában két részre oszlik a felsőoktatás, a college az négy év, az egy előkészítő, általános tantárgyak, benne egy kis szakosítás, és utána jön az igazi medic school, az négy éves, erős, az a szakosítás, tehát ott nyolc év, utána gyakornok, ez meg az. Elvégeztem az első részét, de aztán én nagyon próbáltam Magyarországot, ahogy tudtam kiállni, ott, ahol voltam, és mint egyetemi hallgató, stb. a magyar diákokkal, másokkal.

Én azt szeretném kérdezni, hogy a Hámori Károllyal, illetve Ambrus Jánossal egy diákszállóban voltak?

Igen, itt, a Vörösmarty úton.

Kádár Attila is ott lakott?

Ő is ott lakott.

Mert Kádár Attila volt, aki Veszprémbe ment.

Igen.

Kádár Attilával a veszprémi útja után találkoztak Budapesten?

Igen, a Karcsi hazament, amikor lejöttünk Szegedre. Hogy is volt ez? Valahol a Karcsitól még elváltunk Pesten. Ambrus Jancsival már, aki Debrecenbe ment, vele nem voltam együtt a forradalomban. A Karcsival együtt szedtük fel a sebesülteteket. Különben megmenekült, akinek spriccelt a vére a karjából, hallottuk később, hogy hál istennek szépen meggyógyult, legalább megmentettük az életét.

A Karcsitól elváltunk Pesten még, a forradalom leverése után, és akkor lejöttünk Szegedre, a Kádár Attila barátom csatlakozott hozzám, valahogy megjelent aztán, nem tudom, hogy hogy is volt, hogy találkoztam vele Pesten, és együtt mentünk le Szegedre. És akkor aztán együtt maradtunk, és együtt, nagyon ügyes

fickó volt, és mondta, hogy majd ő tudja, hogy kell kimenni, és akkor ővele mentünk ki aztán, meg a bátyámmal nyugat felé. És az Attila nem került abba a menekült táborba, ahová mi, máshova került, máshol tanult, azóta ő Washingtonban lett orvos. Spanyolországban végezte az iskolákat, Washingtonban van most is, nyugdíjas azt hiszem, és valami 83 évesen nyugdíjban van, a feleségével beszéltem, hogy most vállalatot alapított 83 éves korában, kezd valamit. Ilyen típusú ember, érdekes ember.

Mondanék még neveket, hogy hátha valamelyikkel találkozott: Hegyi Róbert.

Igen, Hegyi Róbert. Hegyi Róbert, Lőrinczi Endre, Hess Aurél... volt még egy, de elfelejtettem, nagyon rendes srác volt, Varga nevű, Varga Jancsi, az nagy, jó svádájú legény volt.

Mondanék még egy nevet, Halász György. Ő ötödéves volt.

Őt nem ismerem, de volt még egy Szabó Mariann, ha jól emlékszem. Helyes lány volt.

Minden életút interjúknak a végén az utolsó kérdés, már a jövő nemzedékek felől, hogy mi az, amit a mai ifjúságnak üzen 1956?

Azt, hogy legyetek tiszták, becsületesek, hazafiak, szeressétek embertársaitokat, és a Jóistent! Én azért lettem pap, és nem orvos, mert később eszembe jutott mindig az édesapám, aki nagyon jó sebész volt, sebész professzor, azt mondta, hogy a halál ellen nincs orvosság, latinul: „Contra vim mortis non est medicamen in hortis”. Életet színvonalasan kell megélni, és nem az anyagiak felől. Fontosak bizonyos mértékig, de nem az anyaggal kell alapozni, se nem a technikára. A technika csak egy segédeszköz. Az igazi, tiszta emberi értékekre kell alapozni!

Az volt a gyönyörű a magyar 1956-ban, hogy tényleg, egy tiszta forradalom volt. Emlékszem, amikor gyűjtöttek pénzt a sebesültek, meg az özvegyek, és áldozatok javára. Nyitott ládába tették be a pénzeket. Senki sem lopta el, senki sem.

Legyetek becsületesek, jó magyarok! Mit jelent a jó magyarnak lenni? Hogy jó embernek lenni.

Én azért lettem pap, egy lelkigyakorlat hatására, már elég későn, Franciaországban, és egy nagyon csinos francia lány, vallásos lány hívott el lelki gyakorlatra. Teljesen csendben kellett lenni, egy szót sem lehetett szólni, és annak a hatására mondtam, manapság nem sok fiatalember akar pap lenni, akkor juszt is, csak azért is próbálok pap lenni, és az embereket a lelkiekben segíteni, a lelkek orvosának lenni.



Csete Iván huszonévesen

A MAGYAR EGYETEMISTÁK ÉS FŐISKOLÁSOK SZÖVETSÉGE (1956)

Életútinterjúk tükrében

Szerkesztette és jegyzetekkel ellátta
Jancsák Csaba

BELVEDERE

2016, Szeged

*A kötet megjelenését
az 1956-os forradalom és szabadságharc
60. évfordulójára létrehozott Emlékbizottság támogatta.*



Borítóterv
Majzik Andrea

ISBN 978-615-5372-65-0 (print)

ISBN 978-615-5372-67-4 (online PDF)

ISSN 1587-2963

© Jancsák Csaba, szerkesztő, 2016

© Belvedere Meridionale, kiadó, 2016

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

TARTALOM

Az 1956-os Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége (MEFESZ) – életútinterjúk tükrében (Jancsák Csaba)	7
Ambrus János (*1936)	13
Aszalós János (1931–2016).....	33
Bujdosó Alpár (*1935).....	57
Csete Iván (*1936).....	75
Hajtó Ödön (*1937)	99
Hámori Károly (*1937).....	113
Horváth Tamás (*1940).....	129
Kiss Tamás (*1934)	149
Pusztai Éva (*1936).....	181
Tóth Imre (*1934).....	205
A kötet lábjegyzeteihez felhasznált irodalom	225

**Az életútinterjú digitális
online megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap
támogatta
2017-ben.**

